

JAUME SOBREQUÉS I CALLICÓ

La marca de Besalú en la crisi político-social del segle XV (1462-1472)

Hi ha poblacions que, gràcies a la situació geogràfica o al pes que els han sabut conferir llurs habitants al llarg de molts anys de treball, han adquirit una importància privilegiada, cosa que en moments de crisi bèlica ha fet que es gressin cap a elles els ulls dels caps militars i polítics dels bàndols en conflicte. Uns quants segles abans del període de temps sobre el qual fixarem la nostra atenció, en època dita de reconquesta, d'aquestes poblacions se n'havia dit *marques*, o sigui països de frontera. És clar que aleshores les agrupacions humanes conegudes amb aquest nom eren el límit entre estats independents, que estaven en lluita. Diríem que més enllà de la marca hi havia l'estranger. Dit això, no hem sinó de manifestar el desig que no sembli massa fora de temps parlar de la *marca* de Besalú durant la guerra civil catalana del segle xv, però afanyem-nos a dir que mai la història de cap marca de la reconquesta no fou tan tràgica com la que visqué la marca de Besalú en els anys a què ens referirem. Perquè, ja ho sabem, no hi ha pitjors enemics que aquells que es coneixen, que s'han estimat en algun temps. La nostra comunicació intenta de presentar a grans trets els diferents actes de la tràgica història de la marca de Besalú durant els anys que van del 1462 al 1472.

En encendre's les primeres guspies importants de la guerra remença, quedà palesa la importància que Besalú, vila reial d'uns 600 habitants, havia de tenir en el llarg conflicte que durant onze anys havia de dividir els catalans. Alguns fets són en línies generals ben coneguts i en aquest sentit no ens proposem altra cosa que extreure breument de la bibliografia existent sobre aquesta temàtica els aspectes que fan referència a Besalú. La troballa de nous documents ens permetrà, però, de fer conèixer millor alguns períodes d'aquest conflicte, sobretot aquell durant el qual Enric IV de Castella fou rei de Catalunya, o sigui els anys 1462-1463 (1), i el del seu successor Pere de Portugal (1464-1466).

Fou a la primeria de març de 1462 quan es produí la primera empena violenta dels remences de la Muntanya gironina. L'atac d'aquests a Castellfolliit convertí Besalú en la població des d'on es canalitzaria la defensa de la Catalunya no remença i des d'on s'intentaria posar fre a les hosts de Vernatallat. L'aturada d'aquesta empena remença a l'inici de març assossegà una mica les esverades autoritats de Girona i Besalú, que havien vist com llurs planys dirigits a les autoritats reials i a la Generalitat no eren amb prou feines escoltats. Un fragment d'una carta tramesa pels jurats de Besalú als col·legues de Girona ens posa de relleu quina era la situació en què es trobava la vila durant aquesta primera onada re-

mença. Després d'informar-los del perill que hi havia que els pagesos ataquessin Besalú, cosa que succeí en efecte, deien:

"E car som pocha gent e poch armades, pregam-vos, màximes savieses, vos plàcia de continent trametre'ns e fer secós de aquells ballesters hòmens de vila que possible vos serà, a fi que entre Déus e bones ajudes puixam dar bona rahó de aquesta vila al senyor rey. Signantment afreturam de ballesters e aximateix de bombardes e spingardes, que no'n tenim per poder-nos defendre. Altra vegada ho us pregam segons damunt, car demà nos speram haver la conguixa" (2).

Sobre quina fou l'energia amb què es defensà Besalú, ens pot informar la decisió presa al Consell del Principat el 15 de març. A proposta de l'abat de Poblet i del bisbe de Vic, s'acordà lliurar a Besalú una certa quantitat de metàl·lic i enviar als jurats una carta d'enhorabona per llur comportament.

Entretant, quelcom més greu havia passat a Barcelona. La reina Joana Enríquez, sentint-se insegura a la capital del Principat —on les pretensions polítiques dels prohoms de la Generalitat prenien cada dia una volada més alta— i pensant que la seva política podria acomplir-se amb més facilitat a Girona, deixà Barcelona l'11 de març i s'establí a la ciutat dels rius, on arribà el dia 15. Pocs dies després, el 18, es produïa un altre fet greu: el Consell del Principat acordava treure la bandera del General. Aquesta decisió no anava solament en contra de les reivindicacions remences sinó que tenia per finalitat oposar-se a aquells qui atemptaven contra la Capitulació o Concòrdia de Vilafranca.

L'agreuament de les relacions entre la reialesa, encarnada en la persona de Joana Enríquez, esposa de Joan II, i les autoritats catalanes de la Generalitat plantejà a les ciutats i els pobles més importants del Principat una disjuntiva. Si bé és cert que la majoria es decantaren cap a la defensa de les lleis de la terra, aquesta actitud no fou pas unànime. Quan el 28 i 29 d'abril de 1462 la Generalitat i el Consell de Cent de Barcelona treien les respectives banderes i convidaven la població a allistar-se, la reina ordenà tot seguit a les autoritats de les poblacions del Principat, entre elles al veguer de Besalú, que prohibissin que ningú s'allistés a l'exèrcit de la Generalitat. Poc èxit degué tenir l'ordre de la sobirana a jutjar per l'actitud totalment favorable al Principat que pocs dies després prendrien les autoritats de Besalú. Més tard, quan la reina revocà l'ordre de les autoritats del Consell del Principat dient que fossin declarats enemics alguns consellers reials, els diputats replicaren tot pregant (2 maig 1462) determinades poblacions de Catalunya que no obeïssin l'ordre de Joana Enríquez. Ara sí que es tractava de decidir-se per un bàndol o altre, i les autoritats de Besalú accediren a revocar la crida de la reina, per bé que això no representà pas un trencament definitiu entre els jurats de la vila i la sobirana, la qual, el 4 de maig, es preocupava encara de complaure les peticions del jurats en el sentit que fossin castigats els responsables d'un robatori de què havien estat objecte per part dels pagesos, i autoritzava que l'endemà, dia 5, sortís de Girona la bandera de la ciutat per reprimir durament els darrers excessos dels remences. Abans, doncs, que es produís el trencament irreversible i, per tant, la guerra declarada, la vila de Besalú es podia considerar satisfeta de la defensa de què havia estat objecte per part de la reina. El 8 i 10 de juny, el Consell del Principat declarava enemics el rei Joan, la seva muller i el príncep Ferran, i els impossibilitava de regnar. Era, ara sí, la legalització de l'estat de guerra.

A aqlluests fets, seguiren uns mesos una mica obscurs per a la història de Besalú. Per bé que tenim certs indicis documentals que permeten de creure que la vila caigué en mans de Verntallat molt al final de juliol (3), la notícia no ens és confirmada satisfactòriament. Sigui com sigui, el domini de Verntallat degué

durar molt poc, perquè ja el 17 d'octubre de 1462 Bernat Gilabert de Cruïlles, des de Besalú, repellia un atac reialista. Vegem com anaren les coses. El dia referit, Cruïlles, veient-se assetjat pels pagesos dirigits pel veguer de Girona i per Camps Descorp, lloctinent de Verntallat, *de qui feien més cap los pagesos que del dit Verntallat*, segons ens explica un document que publiquem, Cruïlles, dic, decidí prendre la iniciativa en la lluita, cosa que no acostumaven pas de fer els capitans del Principat, i ordenà que sortissin de Besalú 200 homes per un costat i 100 per un altre. Aquest atac per sorpresa li donà la victòria: el veguer, Camps Descorp i set o vuit més restaren degollats en el camp. Els 400 pagesos que havien pres part en l'atac foren desbaratats i hagueren de fugir (4). Des de Besalú, Bernat Gilabert de Cruïlles acomplí noves accions militars. El dia 3 de novembre, els jurats de la vila relataven a llurs col·legues de Barcelona la victòria del baró sobre Baltaŝar Anglada, a qui havia pres una plaça (5). A partir d'aquest moment, i durant uns mesos, Besalú seria la darrera avançada important de la Catalunya fidel a la Diputació. Aquest període coincideix en gran part amb el regnat d'Enric IV de Castella (I de Catalunya), a qui l'11 d'agost els catalans havien ofert la corona.

Ningú no s'ha ocupat encara de la història de Besalú durant aquest temps. El mateix Montsalvatge afirma no haver trobat cap notícia que illustri aquesta etapa de la seva història. Vegem, doncs, quines foren les relacions de Besalú amb Joan de Beaumont, lloctinent d'Enric IV a Catalunya. El monarca de Castella no arribà a venir mai al Principat. Totes les citacions que anirem fent tenen el propòsit de demostrar que Besalú girava dins l'òrbita dels pobles fidels al Consell del Principat.

Pocs dies després de la seva presa de posició, Beaumont s'adreçà a diverses ciutats de Catalunya informant-les del curs de la guerra a Aragó i de l'arribada de la cavalleria castellana a Tortosa. El fet que Besalú figurí en la nòmina d'aquestes poblacions palesa la seva fidelitat al nou sobirà (6).

La situació de Besalú no era, però, gens planera. Sobretot la manca de queviures, en una població que de fet era objecte d'un setge permanent, feia molt difícil la seva pervivència. Per això, Beaumont, el 17 de desembre, ordenà a tots els seus súbdits i oficials que permetessin a la vila de Besalú comprar blat a les seves localitats, malgrat les prohibicions *de non extrahendo frumento* (7). Aquesta carestia de cereals i en general la dificultat que representava per a les autoritats municipals de Besalú poder avituallar la població degué ésser la causa que induí els jurats de la vila a no admetre dins el recinte de Besalú els habitants de les parròquies i altres llocs de la vegueria que tenien el privilegi de refugiar-s'hi quan les circumstàncies de guerra ho exigien. Joan de Beaumont, el 28 de desembre, protestà d'aquest fet al capità (8) de la vila i li ordenà que tots els qui s'havien refugiat a Banyoles, en la impossibilitat de fer-ho a Besalú, fossin rebuts en aquesta població i obligats a abandonar la ciutat del llac (9).

A fi d'any, el drama continuat que vivia la nostra vila arribà a una situació gairabé desesperada, la qual cosa obligà Joan de Beaumont a enviar a Besalú una part dels millors cabdills militars del Principat. El dia 29 de desembre, ordenava a l'ardiaca Galceran Sarriera (10), a Pere Berenguer Sort (11) i a Guerau Alemany de Cervelló (12), aquest darrer amb jerarquia superior als dos primers (13), que anessin ràpidament a socórrer Besalú. Els avisava també de la presa del castell de Montcada, el dia 28, i que esperava poder-los enviar molt aviat 1.000 homes a cavall. El mateix dia, Beaumont s'adreçava als jurats de la vila informant-los d'aquestes decisions (14). La situació de Perpinyà obligà, però, el lloctinent d'Enric IV a decantar al principi de gener de 1463, les forces de Pere Berenguer

Sort i Guerau Alemany de Cervelló cap a la capital del comtat de Rosselló, que el 8 de gener caigué en poder dels francesos, aliats de Joan II. L'ordre de Beaumont que aquells marxessin cap al Rosselló és del dia 9 (15); cal tenir en compte, però, que la notícia de la pèrdua de Perpinyà no arribà a la capital del Principat fins al dia 11.

Una vegada més, la situació de Besalú, assetjada pels enemics, féu que Beaumont hagués de manar, el 16 de gener, al governador del Rosselló, Pere Joan Ferrer, que enviés 40 homes i 20 cavalls a Besalú (16). No tot havien d'ésser desgràcies per a l'exèrcit català que operava a la vegueria de Besalú i a l'Empordà en general. El dia 20 febrer de 1463, Beaumont escrivia al comte de Pallars comunicant-li que havia rebut la seva carta del dia 13, escrita a Besalú, en la qual l'assabentava de la desfeta infligida als pagesos prop de Navata, poble que a fi d'any cauria novament a les mans del cabdill reialista Pere de Rocaberti, i de la presa de Banyoles, que el mes de març tornà a caure també en poder dels reialistes (17); Beaumont, per la seva banda, prometia enviar al comte de Pallars el sou que demanava per al seu exèrcit i li assegurava que faria el possible perquè Juan Hurtado de Mendoza es reunís amb ell (18). La darrera notícia que tenim d'aquest any 1463 eixida de la cancelleria d'Enric IV de Castella és del 8 de març, dia que Beaumont ordenà a Juan Hurtado de Mendoza i Ruy Díaz de Mendoza que es reunissin amb el comte de Pallars, el qual des d'Hostalric pensava atacar la Muntanya, Bernat Gilabert de Cruïlles acompanyaria les tropes castellanes que havien, una vegada més, de socórrer Besalú i Figueres (19). L'últim senyal que Besalú continuava essent dominada per l'exèrcit del Principat és de l'1 de juny, dia en què els jurats de la vila s'adreçaren als consellers de Barcelona expressant-los llur alegrança per la treva signada entre el rei de Castella i el de França, que havia de tenir vigència des del 23 d'abril fins al 23 de juliol (20). Manifestava també que alguns enemics no la servaven (21).

La pròxima notícia que tenim de Besalú presenta algun problema. Es tracta d'una carta del dia 13 d'octubre de 1463 dels diputats a Ramon de Puigcerner, donzell, capità, i als jurats de Besalú, en la qual, entre altres coses, els diuen: *...restam plenament avisats del stament de aqueixa vila, la qual veem se se haguda axí virtuosament...* (22). La interpretació d'aquest document en el sentit que Besalú hagués acabat d'ésser presa per les armes del Principat suposaria naturalment que abans hagués caigut a les mans dels reialistes, fet que no ha deixat constància a cap font documental consultada i que no consignen tampoc ni Montsalvatge ni cap altre autor modern. Sigui com sigui, el que sí resulta cert és que a partir d'aquest moment posseïm una abundosa documentació que ens presenta la vila com totalment fidel a la causa del Principat. Aquesta etapa durarà fins al mes d'octubre de 1466, moment en què Besalú caigué a les mans de l'exèrcit reialista, i coincideix bàsicament amb el regnat a Catalunya del segon rei intrús, el conestable Pere de Portugal, que arribà a Barcelona el 21 de gener de 1464 (la corona li havia estat oferta l'octubre de l'any anterior) i morí el 29 de juny de 1466.

Besalú restà durant aquests anys en una situació molt compromesa, sempre desesperada al dir de Pere Joan Serra, ambaixador del municipi barceloní a l'Empordà, el qual el 13 de gener aconseguia que XXX rossins ab XXX adsemblables avituallessin la virtuosa vila de Busulú (23). Prop d'un mes més tard, però, les notícies que enviava a la ciutat comtal eren de signe ben diferent: *...la molta necessitat —escrivia— que aquesta terra ha especialment la vila de Busulú, la qual nos dóna més congoya que res e gran despesa e serà dubte a la derreria hi bast res* (24). Pere Joan Serra era, però, home de recursos i, segurament amb el beneplàcit dels altres caps del Principat a l'Empordà, ideà un pla que havia de

provocar en alguns cercles addictes a la causa catalana una onada d'indignació. En la impossibilitat de socórrer Besalú, que es trobava voltada d'un exèrcit de 200 cavalls i 800 o 900 homes, per la inferioritat de les seves forces i perquè ningú no gosava anar-hi, arribà a un acord amb els pagesos assetjants, consistent a lliurar-los blat a canvi de permetre l'avituallament de Besalú (25). La gana que passaven els pobres pagesos permeté, sens dubte, que aquest pla arribés a aconseguir-se. Paral·lelament a l'entrada de blat, Pere Joan Serra féu sortir de la vila les dones i els nens, a fi que les vitualles tinguessin una més llarga durada per als defensors. El pla tingué, en la seva primera etapa, un cert èxit:

"...ayr qui fou dimars —escribia Pere Joan Serra el dia 8 de febrer— hi entrà caruatge de CCCC mígeres de forment e après dins poch dies n'i metrem altres CCCC... És veritat... havem agut de suplir als enemichs, ço és, als pagesos, de certa quantitat de forment; havem més amat suplir en açò que pèdrer aquella vila..." (26).

Com hem dit, aquesta acció suscità vives polèmiques en certs pobles, perquè no deixava d'ésser un pacte amb l'enemic no autoritzat prèviament per les altes jerarquies del país. El dia 18 de febrer, Pere Joan Serra, des de Castelló d'Empúries, escrivia una mica espantat als consellers municipals de Barcelona:

"... e axí és passat lo pacte ab voluntat de les pus grosses e majors universitats de aquest Empurdà e après se són levats alguns taquays, los quals diuen moltes bestieses, enfre les altres dient que mossèn Belloch, lo baró e jo havem donat loch en aquestes coses per algun útil que havem hagut, segons lo dit mossèn Pere de Belloch vos informarà largament. Plàcie-us, si car és lo senyor rey vos ne parle, voler-hi satisfer, segons ben vist vos serà, per quant alguns són anats a sa senyoria per fer-li'n clam per sola sospite..." (27).

Però les dificultats no acabaren ací. Pere Joan Serra tenia l'absoluta necessitat de complir allò promès perquè en cloure l'acord s'havia estipulat que 10 homes de Besalú restarien com a ostatges a Castell de Pontós, que tenia en Gaspar Sagariga, el qual actuava de mitjancer, fins que fossin lliurades les 3.000 mitgeres de forment a què s'havien compromès. Però en alguns pobles de l'Empordà no estaven pas satisfets d'aquest pacte. Veiem com se'l prengueren a Castelló d'Empúries, on era en Serra, el qual el 23 de febrer escrivia:

"... yo havia conduyt ab los cònsols e consell de aquesta vila donaven loch que CCC mígeres de forment exien de aquesta vila per anar al Castell de Pontós e lo poble és-se'e levat tant avolotadament, cridant e dient que nosaltres volíem afamar e que no n'i trauríem hun gra e dir moltes paraules vills..." (28).

Al mes de març, i per enèsima vegada, la situació de Besalú era desesperadíssima. El propi monarca Pere de Portugal se n'ocupava el dia 4 des d'Igualada (29) i dos dies després, des de Vilafranca del Penedès, s'adreçava al capità i als jurats de Besalú playent-se de llur trista situació i que s'haguessin vist obligats a menjar *gats, rates, cavalls e muls*. No li faltaven, per acabar, bones paraules: procuraria enviar reforços (30), cosa que ordenà en efecte el dia 13, en pregar Pere Joan Ferrer que socorregués Besalú i Bernat Gilabert de Cruïlles i els altres caps militars a l'Empordà que hi col·laboressin (31). De com veia la situació l'enviat barceloní, ens informa un fragment d'una carta que escriví el dia 16 de març:

"Del fet de Besolú haurà prou fet lo senyor rey i sie a temps, car ja'l tinch per pardud, si dons dins tres o quatre jorns lo socós no hic és, per quant ha ja quatre o sinch jorns no han pa e sol viuen de carn." (32).

Les disposicions reials foren eficients: el dia 31 de març, el baró de Cruïlles i en Pere Joan Ferrer, acompanyats de 700 o 800 homes, aconseguiren introduir a Besalú 199 atzembles carregades de gra (33). Potser a causa d'aquesta provisió la vila pogué passar uns quants mesos d'una certa tranquil·litat, perquè els acos-

tumats planys dels seus jurats no es tornaren a deixar sentir fins a la darrereria del mes d'agost d'aquest any 1464.

El fragment que reproduïm, una lletra dels jurats de la vila als consellers de Barcelona de 27 d'agost, és un bonic exemple de la literatura patriòtica del temps:

"...aquesta vila de Besulú, com a membra vostre inseparable a la corona real, qual és stada e és obedient e aderida a totes vostres ordinacions e voluntat, jamés falit ni variat un punt an aquesta guerra. E quant són stats e són los dans que per aquella rahó com a fídelissims e naturals catalans en defensió de la natural iustícia e libertats de la terra..." (34).

El mes d'octubre, les coses tornaven a estar malament, raó per la qual, el dia 10, Pere de Portugal ordenava al vescomte de Rocaberti que abastés Besalú, que patia una gran carestia (35). La darrera notícia d'aquest any 1464 referent a la nostra vila és la presa de Navata per les armes reialistes, la qual cosa, en opinió del ja conegut Pere Joan Serra, afegia un nou perill a la seguretat de Besalú i també de Figueres (36).

Poques notícies referents a Besalú ens forneix la documentació dels anys 1465 i 1466. Sabem només que per l'octubre de 1465 Pere de Portugal es preocupava encara de l'etern problema de la nostra vila: que fos avituallada (37).

Besalú degué portar fins a l'octubre de 1466, en què caigué en poder de l'exèrcit reialista, una vida difícil. A l'inici d'aquest darrer mes esmentat, i segons afirma Coll (38), suposa Montsalvatge (39) i recull Vicens (40), tingué lloc el traspàs violent, no cal dir-ho, de poders a la nostra maltractada vila. Per la nostra part, creiem que cal avançar en uns mesos la presa de Besalú per part de l'exèrcit reialista, perquè ja el 16 de febrer de 1466 Joan II manava revocar la seva pròpia ordre de 24 de setembre de l'any anterior en la qual s'establia el segrest dels béns de fra Antoni Vilardell, abat del monestir de Sant Pere de Besalú, que havien estat encomanats pel monarca primer a Francesc Xatmar, abat de Banyoles, i després a Bernat Crespe, monjo de l'orde del Cister. Ordenava també Joan II que el capità de la vila Bernat Gabriel Xatmar alliberés l'esmentat Vilardell, la innocència del qual semblava ben provada. Com que Gabriel Xatmar, pensant afavorir el seu germà, no complia la restitució de béns i de llibertat, Joan II, el 16 de juny, repetia la seva ordre, ara amb més energia (41).

Uns mesos després, el 15 d'octubre de 1466, Joana Enríquez convocà els jurats de Besalú a un parlament que havia de celebrar-se el 26 del mateix mes.

S'iniciava així un llarg període mal conegut, i que nosaltres no ens hem aturat a investigar, en què Besalú es trobà sota la influència de Joan II. Recordem que el 30 de juliol el Consell del Principat havia ofert la corona de Catalunya a Renat d'Anjou i que el 31 d'agost de 1467 el seu fill Joan de Calàbria i de Lorena feia la seva entrada a Barcelona com a representant del seu pare. El domini reialista sobre Besalú durà fins al final de novembre de 1469, en què el capità francès Tanneguy du Châtel, aliat del duc Joan de Calàbria, conquerí Besalú per a la Generalitat, per bé que en realitat fou el rei de França el beneficiat més directe de la nova situació. Les primeres disposicions de Joan de Lorena i de Calàbria referents a l'organització de la conquesta de la vila de Besalú daten del 6 de juny de 1469, en què encomanà a Joan Sarriera i a Jaume Alemany la missió d'atreure's Gabriel Xatmar i Bac de Rocabrúna, els quals podrien convidar a adherir-se a la recent capitulació de Girona. Els tractes anaren endavant, perquè ja tres dies després el duc de Lorena accedia a totes les condicions demanades per Xatmar, que li eren molt favorables, cas de lliurar la vila a la Generalitat. El projecte fracassà, però, insospitadament. Al final de juliol, Joan de Calàbria amenaçava amb duresa Xatmar, però aquest es negà novament a lliurar la plaça que li havia estat enco-

manada per Joan II. A la primeria de novembre, els preparatius del duc per expugnar Besalú es feren més intensos. Ell mateix arribava a Banyoles el dia 10 i s'hi quedava fins al 30, dia en què inicià el viatge de retorn a Barcelona (42). A la fi, fou l'esmentat cabdill francès qui havia d'aconseguir el lliurament de Besalú, teòricament a la Generalitat, de fet al rei de França.

El darrer acte d'aquesta història tràgica fou també ben interessant. Quan l'octubre de 1472, tot Catalunya quedà sotmesa al rei Joan II, Besalú, dominada pels francesos, es mantingué fidel a una causa ja morta, sens dubte per iniciativa dels seus ocupants, durant prop de dos mesos més. La seva capitulació no degué produir-se fins poc abans del 10 de desembre, data en què Joan II confirmà en el càrrec de capità de la vila Gabriel Xatmar, que era segurament qui s'havia vist obligat a lliurar Besalú al nou, però ja antic, monarca de Catalunya i de la Corona d'Aragó. Recordem que pocs anys abans Xatmar havia estat un fervorós reialista.

Era el final de molts anys difícils i anorreadors per a tot el país, però que la nostra vila de Besalú havia viscut amb una tràgica intensitat. La seva posició de *marca* l'havia convertida en una presa molt estimada per ambdós bàndols. El camí del redreç era obert, però el cop havia estat molt dur.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1462, febrer, 3. Besalú.

Els jurats de Besalú als consellers de Barcelona. Credencial a favor de Bernat Ornos, que va a Barcelona per rebre instruccions sobre el que cal fer en relació amb el jurament del primogènit.

AHCB, CCO de 1462, núm. 22.

Molt magnífichs e de màximes prudències mossenyors. Per quant la iHustríssima senyora reyna com a tudriu del iHustríssim don Ferrando, príncep e primogènit del sereníssim senyor rey e seu, ab les letras de la sua excellència dadas en Barchinona a XVIII dies del prop passat mes de janer, ans ha assignat lo sixè die del present mes fossem o tramatessem en aqueixa insigne ciutat síndich, volent per aquesta universitat sien prestats el dit iHustríssim primogènit o a la dita senyora reyna com a tudriu los juraments iuxta la capitulació. E car aquesta vila és unida en aqueixa ciutat per lo pacta de la remso de aquella e per tostemps, segons fins aci ha seguit, vol seguir e aderir-se en tot en aqueixa dita insigne ciutat e fer segons aquella. Per tant, trametem aquí en Bernat Ornos, síndich de aquesta dita vila instruhit fassa e seguescha lo que per aqueixa dita ciutat serà fet ni a ell aconsellat en aquest fet. Per tant, vostras manífiques prudències ab tota affectió pregam e suplicam aquest dit síndich en nom de aquesta vila vullau haver per recomanat en lo dit fet e en tot so que per confirmació dels privilegis, usos e costums de aquesta dita vila haurà necessari. E ordoneu vostres magnífiques saviesas de aquesta vila tot lo en aquellas placent ab fiança de compliment. E sia la Sancta Trinitat vostra bona guarda.

De Besalú, a III de ffebrer.

Qui a les màximes prudències de vosaltres, mossenyors, se recomanen, los jurats de Besalú.

Als molt magnífichs e de màximes prudències mossenyors los consellers de la ciutat de Barchinona.

2

1462, març, 9. Besalú.

Els jurats de Besalú als consellers de Barcelona. Credencial a favor d'un enviat.

AHCB, CCO de 1462, núm. 34.

Mossenyors molt magnífichs e de grans savieses. Per quant aquesta vila per lo pacte de la remeço de aquest comdat és annexa en aqueixa insigne ciutat e per lo dit pacte qui és compte de Barchinona deu ésser senyor de aquest comtat e vila. Posats en conguxa, ab gran cuyta trametem lo portador a vostres magnífichas savieses, al qual vos plàcia dar plena fe e crehensa del que per part de aquesta vila ho us recitarà. E sia la Sancta Trinitat conservació de vostres magnífiques savieses, ordonant de aquesta vila so qui placent vos sia.

Scrita a Besalú, a VIII° dies de març, any M^oCCC^oLXII^o.

A les màximes prudències de vosaltres, mossenyors, los qui a vostre gràcie se comanen, los jurats de Besalú.

Magnífichs e de molt màximes prudències los consellers de la ciutat de Bersalona.

3

1462, octubre, 17. Besalú.

Bernat Gilabert de Cruïlles als consellers de Barcelona. Els informa de la victòria obtinguda a Besalú en la lluita contra els remenses i d'altres fets relacionats amb la guerra a l'Empordà.

AHCB, CCO de 1462, núm. 292.

Molt honorables e de gran providència senyors. Ab molt gran consolació vos serfich com vuy que és diumenge lo veguer de Gerona és vengut dues vegades a peu de mur de aquesta vila, axí com molt sovin havia acostumat, e la darrera, que era ja baxa hora, jo he fet axir qualques docents hòmens per un portal, qui ls han tenguts a nones e après per altra part lus n'e fets axir cent e han feria ab ells e aquí la batalla ha durat per més de mige hora fins que som venguts a les lensades, a ffi de rahons que lo dit veguer és romàs en lo camp degollat e un a qui dien Camps dez Corp, loctinent de capità general d'en Verntallat, de qui feyen més cap los pagesos que del dit Verntellat e béns VII ó VIII d'altres. E lo dit veguer han portat e mes dins la plassa de la present vila. E axí tots los dits pagesos se son desbaratats, qui eren en summa de CCCC en pus, e havem sebut per home qui ha parlat ab ells que hi ha engir cent de nafrats e qui no campan sobre XXXX; a gràcies a Nostre Senyor qui ab ten poca gent nos ha donada tanta victòria, que entre les altres coses air trametí XIII ginets en Empurdà per aver gent qui m secorreguessen e staven-ne a Bàscara qualques CCL de aplegats e han-me dit que van axir al encontra a qualques CC gascons qui fugen per la montanya axint de la Force Vella de Gerona, que han desemparada ab en Bac qui ls hic trau. Tinc sperança los hauran. Decontinent ne sebré la veritat ne avisaré vostres savieses. Plàcieus, mossenyors, si trameses no ls me haureu, que molt pres se do expedició jo hage D acordats, car sens aquells jo no fas res, majorment per stablir, si forces prenh, axí com, Déu migensant, tinch sperança faré d'equí anant; e aximatex que sien tremesos alguns dinés per socórrer aquesta gent, que tot quant tinch del meu hi he despès en socórrer-los e altres despeses del exèrcit. E no pus, sinó que la Trinitat Santa sia protecció de vostres persones e del negoci just que prosseguim.

De Busulú, a XVII de octubre.

Mossenyors, a tota vostra hordinació prest, Bernat Gilabert de Cruylles, loctinent de capità general etc.

4

1462, decembre, 29. Barcelona.

Joan de Beaumont al capità de Besalú. Els habitants de les parròquies i altres llocs de la vegueria tenen el privilegi de refugiar-se a Besalú. Li mana que siguin admesos a la vila aquells qui en foren expulsats i hagueren de refugiar-se a Banyoles.

ACA, reg. 1 Intrusos, fol. 8 v.

S. Pro recollecta hominum parrochiarum vicarie ville de Bisulduno.

Enricus, Dei gratia, rex Castelle etc. Johannes de Beaumont, etc. Dilectis et fidelibus regiis capitaneo ville de Bisuldino ceterisque aliis universis et singulis officialibus et personis ad uos subscripta pertineant et presentes fuerint quodlibet presentate, aut eorum locatenentium. Salutem, regiam dilectionem et gratiam. Querula exposicione pro parte universitatis prefate ville de Bisuldino nobis facta percepimus evidenter, quemadmodum ex regio privilegio legeque paccionata, concessum indultumque extitit eidem universitati tempore guerre et incursu inimicorum gentiumque armorum, omnes incole et populati in vicaria de Bisulduno locis et parrochiis eiusdem, ubi ydonea fortalicia

non sint et in quibus dominus rex hostem et cavalcata[m] habet et ex illis pacem et guerram agere potest, tenentur se receptare et recolligere una cum eorum victualibus et bonis in dicta villa, prout ista et prohibita alia in supplicationi inde nobis oblata aperte designatur. Et licet per egregium comitem Pallariensem, hac tempestate generalem capitaneum in Principatu Catalonie, voce preconia iniunctum extiterit antedictis recolligendis seu de reculeta se receptarent et recolligerent in dicta villa de Bisulduno, una cum eorum victualibus et bonis, iuxta formam regii privilegii predicti; hoc tamen plerique facere recusarunt in lesione non minima prefati privilegii iacturamque maximam ipsius ville, que permagno gentium et victualium egest auxilio, ac eciam grande neglectum regionum mandatorum. Sed quod deterius est, ad villam Balneolarum et aliis transmeantes se receptarunt et recollegerunt, quibus in locis eis prohibitum est pretextu dicti privilegii. Propterea vobis et cuilibet vestrum dicimus, committimus et mandamus, prout ad unumquemque vestrum pertinet et spectat, quatenus omnes et singulos homines incolas et habitatores intradicta vicaria et in locis et parrochiis eiusdem, ubi tamen ydonea fortificia non sint, et in quibus dominus rex hostem et cavalcata[m] habet et ex illis pacem et guerram agere potest, compellatis preture viribus quibus dictis, una cum eorum victualibus et bonis, ad dictam villam Bisulduni accedant et inibi se receptent et recolligant, ut tenentur et sunt astricti in vim dicti privilegii. Mandantes nihilominus, serie cum presenti, universis et singulis officialibus et personis quos seu quas pre et subscriptum tangat negotium, quare predictos homines receptatos in dicta Balneolarum villa, seu alio quocumque loco stiverint ipsos fuisse receptatos seu recollectos, illos, visis presentibus, expellat expellique faciant ab eisdem. Et ad accessum seu recollectam dicte ville de Bisulduno mittant et reducant una cum eorum victualibus et bonis. Aut si rationes aliquas dicta villa Balneolarum seu quivis alter habere pretenderint cur predicta exequenda non sint, eam et eos ex nostre parte citetis, prout nos huiusmodi contextu citamus eisque dicimus et mandamus quare infra decem dies a presentatione presencium, eis et cuilibet eorum facienda currere incipientes, coram nobis seu coram fideli regio Nicolao Albanell, legum doctore, cui hanc causam comisimus colligendam et refferendam, per se vel eorum legitimos syndicos et procuratores plenam potestatem habentes, compareant responsuri predictis et ad dictam causam prosecuturi, omnesque et singulos actus eiusdem usque ad sententiam diffinitivam inclusive. Cauti de contrario peragendo quanto gracia regia vobis cara est eiusque indignacionem et nostram cupitis evitare.

Datum Barchinone, XXVIII die mensis decembris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio, Vilana, vicarius.

Rodericus Vitalis ex provisione facta per vicario. Visus per N. Albanell, cui fuit commissus.

5

1463, febrer, 19. Barcelona.

Joan de Beaumont al comte de Pallars. Ha rebut la seves cartes en les quals li comunica la victòria de Navata i la presa de Banyoles. Procurarà enviar diners pel sou dels seus homes i ferà el possible a fi que Juan Hurtado de Mendoza vagi a aquelles parts.

ACA, reg. 7 Intrusos, fol. 19 v.

Lo rey etc.

Egredi comte: reebud havem ara últimament dos vostres letres, per les quals nos avisau particularment e distincta de totes coses occorrents e succesoras fins a la jornada e en especialitat en la una feta en Besalú a XIII de febrer nos evisau de la rota per vos dada als pagesos prop de Navata e com los haveu fugats e alguns morts e altres presos e pengats. E per la segona, entre les altres coses, nos avisau de la presa de Banyoles per vostre bona indústria e art, les quales coses són dignes de laor e atribuidores en la maior part a vostre virtut e axí aquelles vos agraphim infundament e us con-

fortam e pregam a la perseverància e continuació de les coses comensades; jatsia haïam per ferm vostre affectió al servey del senyor rey o al benefici de la terra, no ha menester confort ne pus augment, com siau excitatissimo e volenterós en aquell, pur açò us fa dir sobre abundant affectió; per les dites dues letres nos commemorau e repetiu lo sou e diners per aquestes vostres gents e altres qui aquí són, vehem és cosa e petició més justa; e creem bé la penúria e carastia de virtualles que aquí és e que sens diners no ha forma de sustentatió; e de fet havem ja parlat ab aquest senyors qui han a fer e deliberar les dites vostres letres e petició vostra presentar-les al taulell, si fos mester, e pregar e requerir-los satisfacen a vostra digna petició, com speram faran. Nos continuament treballam en lo spachament de Mendoça e de aquestes altres. De vos som certs no cessarets de vostra acostumada virtut.

Dada en Barchinona, a XVIII de febrer, MCCCCLXIII.

Post datam: per quant havem haguda una letra de Vich, la qual en sa forma vos remetem, vos pregam e stretament encarrgam, si axí passa com la tenor de la letra conté, doneu orde frare Joan de Pinós e lo canonge Planella sien socorreguts. Datum ut supra.

Fray Johan de Beaumont, a vuestro plazer presto. Roderico Vitalis.

Al egregi noble amat e feel de la magestat del rey nostre senyor, lo comte de Pallars, capità de gent d'armes.

6

1964, febrer, 8. Castelló d'Empúries.

Pere Joan Serra, ambaixador de Barcelona als consellers municipals d'aquesta ciutat. Els assabenta del pacte que hagué de fer amb els pagesos, a fi de poder avitullar Besalú i d'altres qüestions relacionades amb la guerra a l'Empordà.

AHCB, CCO de 1464, núm. 68.

Mossenyors molt honorables e de gran saviesas. La causa de la present és per notificar-vos com diumenge prop pasat, vista la vila de Besalú estar per retre als enemichs e açò per la gran fam e estretura que tenien e vist que lo nostre aiust, segons per altra vos he avisats, largament no era per enpendre, per restaurar aquella vila, havem volgut usar de expedient en tant que per gràcia de Déu ayr, qui fou dimarts, hi entrà caruatge de CCCC migeres de forment e après dins poch dies n'i metrem altres CCCC; e fem buydar dones e infants de la dita vila a fi que les virtualles duren més. És veritat, com ia per altra vos he escrit, havem agut a supllir als enemichs, ço és, als pagessos, de certa quantitat de forment; havem més amat supllir en açò que perdre aquella vila e açò és vist a nosaltres més expedient no solament per salvar la vila més encara per altres coses qui'n succiyràn de gran beniffici, e ara és la remor enfre en Rocaberthí e los pagessos; dient ce en Rocabertí, lo forment aquest servirà per la Força e dien los pagessos no farà pas ans servirà per nosaltres que no tenim què mengar; e axí la bregua és enfre ells. Més avant crec siau avisats com lo senyor rey voll que mossèn Belloch ab huns L ho LX rossins vage aquí e yo reste ací, de què us dich plaguera a mi molt anar-me'n, car bé'm sembla ésser hora, com aia tres mesos sia ací ho prop, però pus sa senyoria voll fins a tant que mossèn Belloch sia tornat ho altri en què aquesta vila age algun cap, ya seré content de restar ací. Axí plàcieus a la tornada de mossèn Belloch fer provehir ab lo senyor rey proveesqua ací de un procurador ho de algun cap a fi que yo me'n puxa anar; e de açò us auré a molta gràcia. E per tant com los enemichs sentint que los rossins sien fora de ací coreran quant hic ha e faran moltes vexacions als pagessos e los bestiàs. E los pagessos havent tant dapnatge leugerament porien fer algun trespàs de les viles, lochs e castells. Havem pensat que entre-tant que los rossins seran aquí nos trametats C hòmens acordats e ben armats e seran

messos per aquells lochs qui ns semblaran més perillossos a fi que si neguns d'ells los anava res per lo cap aquests [los fesen] estar pitgats, car ací de hòmens no se'n troben que sien armats e l'altra que com [...] són ací tots yxen de les forces; e pensam guayar e perdem; e per res no hagués falla, si volem la restauració de aquestes viles e lochs. E és mester que com mossèn Belloch sie aquí ells sien ací, car altrament aiau-ho a molt perillós, e costaria més cobrar-ho après que no costaran C hòmens ara. E plàcieus voler-hi atendre per tot e comunicar-ne ab lo senyor rey; ab tot, nosaltres li'n escrivim ia. E no pus per le present sinó que la Trinitat Sancta sia en vostre protecció e guarda e de tots. Amen.

De la vila de Castelló, a VIII de febrer any M CCCC LXIII.

Plàcieus voler-me escriure de les cosses qui occorran, segons ben vist vos serà, car desigós estich de aver de vosaltres, mossenyors, letres.

A la hordinació de vosaltres, mossenyors,
aperallat P. Johan Serra, enbaxador per
aqueixa ciutat.

NOTES

(1) Per la part d'aquesta comunicació que no porta especial anotació documental, vegeu: Manuel de BOFARULL Y DE SARTORIO i Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1858-1864, vols. XIV a XXVI (citada "Codoin ACA"); FRANCISCO MONSALVATGE Y FOSSAS, *Noticias Históricas. Besalú, su historia, sus condes, su obispado y sus monumentos*, I. Olot, 1889; del mismo: *Colección diplomática del condado de Besalú*, Tomo XIII, Olot, 1906; Julián de CHÍA, *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*, Tomo II, Gerona, 1888; Joseph CALMETTE, *Louis XI, Jean II et la Révolution Catalane (1461-1473)*, Toulouse, 1903; J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, *Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*, Madrid, 1942; Angeles MASIÁ DE ROS, *Gerona en la guerra civil en tiempo de Juan II*, Madrid, 1943; Jaime VICENS VIVES, *Historia de los Remensas en el siglo XV*, Barcelona, 1945; Santiago SOBREQUÉS VIDAL, *La alta nobleza del Norte en la guerra civil catalana de 1462-1472*, "Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia", XVI-XVIII (Zaragoza, 1963-1965), págs. 71-220; una altra edició: Zaragoza, 1966 (treball redactat en 1952); J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, *Catálogo de la documentación de la cancellería regia de Pedro de Portugal (1464-1466)*, 2 vols. Madrid, 1953-1954; N. COLL JULIÀ, *Doña Juana Enríquez, lugarteniente real en Cataluña (1461-1468)*, 2 tomos. Madrid, 1953; Jaime SOBREQUÉS CALLICÓ, *Catálogo de la documentación de la cancellería regia de Enrique I de Cataluña. (Lugartenencia de Juan de Beaumont, 1462-1464)*, Barcelona, 1968. (Obra inèdita depositada a l'Escola d'Estudis Medievals del C.S.I.C. de Barcelona).

(2) "Codoin ACA", XVIII, 415.

(3) MONSALVATGE (XIII, 96), sense donar cap citació documental, consigne el fet. En el mateix sentit, el segueix VICENS (*Historia*, 113). Nosaltres hem pogut trobar uns testimonis més clars, per bé que no els considerem pas d'un valor irrefutable. Per una part, tenim uns fragments d'una carta de l'11 d'agost de Joan Molins, diputat local de Vic, als diputats de Catalunya, que diuen: "...majorment com siam ací serts que prest que lo canonge fonch fora de Besalú, se reteren los de Besalú, Castellfolit e Olot...", i més endavant diu: "...Besalú, Castellfolit e Olot, ab tot crech se son retuts." ("Codoin ACA", XXIII, 308-309). Més clar és el fragment d'una carta del dia 3 d'agost enviada per Bartomeu Tarragó, un curiós personatge del qual ens hem ocupat en un altre estudi, als diputats de Catalunya. Diu així: "La present és per avisar vostres savieses com yo ab la companya avallant de Caldes d'Estrach he trobat tres hòmens, los dos són stats interrogats de on venien, han-me dit que de Bosolú, he ls demanat de noves diu que en Verntallat és vengut a Bosolú e que Bosolú se es donat graciosament e après pòchs dies hi és vengut mossèn Xatmar e ha presos los homenatges per lo rey, però diu que la voluntat d'ells és que volen morir en la terra, mas que com a forçats han fet lo que han fet." ("Codoin ACA", XXIII, 331). Malgrat l'aparent claredat d'aquests textos, tenim seriosos motius per dubtar de la seva veracitat. No hem trobat cap notícia ni en la documentació publicada per Monsalvatge ni en la inèdita de l'Arxiu Municipal de Barcelona que hem consultat i creiem que un fet d'aquest relleu hauria deixat una empremta més fonda en la documentació de l'època.

(4) Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (citad AHCB), Cartes Comunes Originals de 1462 (citades CCO de 1462), núm. 292. Apèndix 3.

(5) AHCB, CCO de 1462, núm. 299.

(6) Arxiu de la Corona d'Aragó (citad ACA), registre 6 de la sèrie d'Intrusos, fol. 3; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 5.

(7) ACA, reg. 4 Intrusos, fol. 4; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 72.

(8) El 9 d'octubre, els diputats anomenaven Jaume Bofill capità del castell i del terme de Besalú mentre durés la guerra (ACA, Generalitat 676, fol. 246 r. i v.).

(9) ACA, reg. 1 Intrusos, fol. 8 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 113. Apèndix 4.

(10) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 36 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 120.

(11) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 37 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 121.

(12) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 37 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 124.

(13) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 39 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 144.

(14) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 37 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 122.

(15) ACA, reg. 6 Intrusos, fols. 45 v. i 46 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 212 i 213.

(16) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 52 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 287. Editado por Francesc CARRERAS I CANDI, *Pere Joan Ferrer, militar i senyor del Meresme*, Barcelona, 1892, pàg. 27.

(17) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 70 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 605.

(18) ACA, reg. 7 Intrusos, fol. 19 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 520. Apèndix 5.

(19) ACA, reg. 6 Intrusos, fol. 73 v.; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 639. El 26 de febrer de 1463, el comte de Pallars escrivia als consellers de Barcelona comunicant-los que el dia anterior els seus homes havien estat vençuts a Banyoles, on dins del monestir hi havia molts enemics. En el combat, hi participaren, en el bàndol reialista, Pere de Rocabertí, en Senesterra, els Sant Dionís, els Miquel i altres homes importants. Ell s'hagué de retirar amb la seva gent nafrada a Besalú, d'on no pot sortir, perquè als voltants de la població hi ha 1.500 pagesos. Finalment, es queixava que Juan de Torres, castellà, no hagués vingut a ajudar-lo, la qual cosa va contribuir a la victòria de l'enemic. AHCB, CCO de 1463, núm. 21.

(20) ACA, reg. 7 Intrusos, fol. 53 v.; *id.*, Cartes Reials Diplomàtiques de Juan II, caixa 1, núm. 36; J. SOBREQUÉS, *Catálogo*, núm. 1170.

(21) AHCB, CCO de 1463, núm. 67.

(22) "Codoín ACA", XXIV, 154; MONTSALVATGE, XIII, 107 i 275; VICENS, *Historia*, 113.

(23) AHCB, CCO de 1464, núm. 25.

(24) AHCB, CCO de 1464, núm. 62. Carta del dia 2 de febrer escrita des de Castelló d'Empúries.

(25) AHCB, CCO de 1464, núm. 66.

(26) AHCB, CCO de 1464, núm. 68. Apèndix 6.

(27) AHCB, CCO de 1464, núm. 76.

(28) AHCB, CCO de 1464, núm. 81.

(29) ACA, reg. 21 Intrusos, fol. 16 v.; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, I, núm. 194.

(30) ACA, reg. 21 Intrusos, fol. 15 v.; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, I, núm. 205.

(31) ACA, reg. 25 Intrusos, fol. 30 v. a 31 v.; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, I, núm. 259. El dia 17, Pere de Portugal manifestava al baró de Cruïlles i a Pere Joan Serra que havia enviat homes per socórrer Besalú. Enterat també, potser a miges, dels pactes fets amb els enemics, prohibia que sota cap concepte es donés blat als defensors de la Força (ACA, reg. 25 Intrusos, fol. 32 v.; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, I, núm. 279). L'ordre del rei es repetí el 30 de març de 1464 (*id.*, fol. 25; *id.*, núm. 351).

(32) AHCB, CCO de 1464, núm. 105.

(33) AHCB, CCO de 1464, núm. 117.

(34) AHCB, CCO de 1464, núm. 177.

(35) ACA, reg. 21 Intrusos, fol. 168; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, I, núm. 1482. El 27 d'octubre, els jurats i el capità de la vila demanaven als consellers de Barcelona que els socorreguessin (AHCB, CCO de 1464, fol. 196).

(36) AHCB, CCO de 1464, núm. 215.

(37) J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, II, núm. 2597. El 7 de març de 1465, Pere de Portugal comunicava als diputats de Catalunya que havia estat nomenat capità de Besalú Ramon de Puigcerner, a qui ja hem trobat un temps abans exercint aquest càrrec (ACA, reg. 25 Intrusos, fol. 173; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, II, núm. 1904) i el 25 de juliol, des de Sant Feliu, escrivia als jurats de Besalú, precisant-los les instruccions de com havien de pactar treves amb els enemics ((ACA, reg. 26 Intrusos, fol. 6 v.; J. E. MARTÍNEZ, *Catálogo*, II, núm. 2359), la qual cosa ens fa totalment l'afirmació del propi MARTÍNEZ FERRANDO (*Tragedia*, 139) que l'any 1465 Pere de Rocabertí hagués pres Besalú. Precisant el mes de març, la notícia fou recollida per S. SOBREQUÉS, *Alta nobleza*, 91. Ni un autor ni l'altre no addueixen cap cita documental. Tampoc Montsalvatge relata aquest fet.

(38) COLL, *Juana Enríquez*, II, 158-159.

(39) MONTSALVATGE, XIII, 113.

(40) VICENS, *Historia*, 113; CHÍA, II, no consigne aquest fet.

(41) CHÍA, II, 180-181.

(42) CHÍA, II, 309-313.